

ROZHовор

TEXT VERONIKA BEDNÁŘOVÁ

FOTO NGUYEN PHUONG THAO

V Česku žije 52 let, ale po pár větách poznáte, jak hlubokým a vlastně zničujícím poutem je režisér a malíř **MORIS ISSA (70)** připoután k Sýrii, kde se narodil a do osmnácti let žil. Sešli jsme se den poté, co po cíleném ostřelování islámskými radikály zmizela ze světa další ikonická památka velké civilizace na syrském území, Vítězný oblouk antického města Palmýra.

O něm režisér před třinácti lety natočil podstatnou část jednoho z dílů cyklu *Cestománie*. Slíbili jsme si, že se budeme bavit jenom o Sýrii jeho dětství, ještě bez Islámského státu. Tak úplně se to nepodařilo.

Moris Issa
s dcerou Marthou

SÝRII MÁM V KRVÍ

PROČ SI
SYRSKÝ REŽISÉR
MORIS ISSA, KTERÝ
ŽIKE UŽ PŮL STOLETÍ
V ČESKU, MYSLÍ, ŽE BY
JEHO KRAJANÉ NEMĚLI
UTÍKAT DO EVROPY

RODÁK Z ALEPPA, druhého největšího města tehdy vzkvétající Sýrie, přišel do Prahy hned po maturitě studovat FAMU. To bylo v roce 1963. Žák Elmara Klose se posléze oženil s heřčkou Lenkou Termerovou (v roce 1981 se jim narodila dcera, herečka Martha Issová) a v Česku už zůstal; občanství ale dostal až v roce 1993. Aby mohl v Československu s rodinou žít, strávil osmnáct let na syrském velvyslanectví v Praze jako překladatel. Podobně „český“ osud měl i jeho bratr Michel, loni zesnulý otec heřčky Kláry Issové a fotografa Salima Issy.

Bratři ze vzdálené křesťanské rodiny, Moris a Michel Issovi, ale mají ještě tři sourozence: jediná sestra, absolventka fakulty designu a architek-

tury v Damašku, se s manželem architektem vydala za prací do Saúdské Arábie a dnes pendluje mezi ní a USA, kde má provdanou nejstarší dceru. Jeden bratr, oční lékař, žije už dvacet let bezdětný v Paříži, druhý, se ženou a třemi dětmi, stále vyčkává v syrském Damašku.

Ještě že jste ten Vítězný oblouk, jeden z hlavních hrdinů vašeho českého dokumentu o Sýrii, tehdы natocil...

Jenomže bohužel ani ten nejlepší dokument nedokáže nahradit „živý“ odkaz předků, když jej někdo zvolněně přemění na mrtvolnou trifíš. Palmýra je jednou z nejkrásnějších a rozsahem největších antických památek na světě. Pro ozbrojence Islámského stá-

tu to je příliš velký a dráždivý symbol odlišné civilizace, než aby zůstal bez povšimnutí.

Jejich útoky na památky jsou samozřejmě cílené...

Mají, především v západním světě, šířit strach a frustraci. Je to jejich výzva k souboji, rukavice hozená do tváře západní civilizace. Stejně byla zničena vzácná obří socha Buddhy v Afghánistánu příslušníky hnutí Tálibán – to je za posledních pár let jen další z řady spektakulárních provokací. Jako křesťansky smyšlející člověk si kladu otázku, zda po dvoutisíčletém vývoji v souvislosti s dnešním varovným stavem světa ještě stále platí Ježíšovo Nastavte jim druhou tvář. Mám smíšené pocity, když slyším všechny ty významné Evropany →

vytrvale hlásat křesťanskou lásku, soudit a milosrdensví. Nejsem sice „čistokrevný“ Evropan, ale po padesáti letech v srdci Evropy mám právo se strachovat o zdejší civilizaci a kulturu, kterou jsem, díky filmu a literatuře, miloval už v Sýrii.

Bojíte se o bratra a jeho rodinu v Damašku?

Pochopitelně, i Damašek čas od času zažije bombové útoky ne-přehledných skupin ozbrojené opozice. Vyskytuje se v jeho okolí, odkud – často naslepo – ostřelují obytné čtvrti. Přemísťuje se rychle a organizovaně díky nejmodernějším technologiím, které, paradoxně, vyvinuli právě dědici civilizací, jejichž symboly oni ničí. To je jedna z mnoha absurdit tragického vývoje v téhle oblasti.

Jaké další příbuzné v Sýrii stále máte?

Kromě bratra a jeho rodiny ještě strýce a tety z otcovy strany s jejich dětmi a vnoučaty. Rodinný strom Issů je bohatě rozvětvený a může se chlubit plody, které jsou v té krajině velkou vzácností. V naší rodině máme tři muslimy. Má sestra, o níž je zmínka v úvodu, si vzala svého spolužáka, který pochází z tradiční muslimské rodiny – stejně tak dvě mé přímé se-střenice. Pro nezasvěcené to bude možná znít banálně, ale nestává se často, že se v Sýrii uzavírají muslimsko-křesťanské sňatky, a přesto takových sňatků bylo v zemi ještě

donedávna nesrovnatelně více než v okolních státech. Nemluv o zemích, kde to dodnes představuje nepřekročitelné tabu. Bohužel, náboženská i etnická tolerance, kterou jsem za svého dospívání v Sýrii vnímal, je dnes, reálně i obrazně, pohřbena pod troskami měst a celé syrské společnosti. Země, kterou jsem znal a která byla „dobrým místem k žití“, už pomalu zaniká, jak ostatně v rozhovoru pro vás časopis řekl nedávno britský filozof a spisovatel Roger Scruton.

Nechtějí někteří vaši příbuzní získat azyl někde v Evropě, dejme tomu v Česku?

Zatím ne. A přiznám se, že kdyby k tomu mělo někdy dojít, bude to pro mě těžké dilema. Od Syřana to možná zní kacírsky, ale já ten proud Syřanů, valící se do Evropy na „pozvání“ německé kancléřky Merkelové a některých dalších evropských politiků, vnímám negativně. Nechci zpochybňovat upřímnost snahy těchto politiků pomáhat mým krajanům v nouzi, ale zároveň mě děsí všechny ty naprosto logické otázky, jaké uprchlická vlna takových rozdílů přináší. Kdo vyplní vakuum, které vznikne poté, co předpokládaný milion Syřanů přesídlí do německých měst? Kolik Syřanů se bude schopno integrovat do tak nepředstavitelně odlišné kultury a uskutečnit si sen o důstojném životě? A co bude dělat ta drtivá většina, které se ten sen nesplní? Nebude to brát jako křivdu, podraz? Nevyústí její následná frustrace v hromadný výbuch? Jak se k tomu postaví Němci, kteří si tak potřípí na disciplínu a rád? Těch otázek bych mohl klást nekonečně mnoho a všechny platí i pro ostatní bohatší evropské země, kam se naprostá většina uprchlíků chce dostat. Přitom každá z velmi pravděpodobných odpovědí mě děsí stejně jako otázky samotné.

Co přesně vás děsí?

Právě že se to nedá přesně definovat, zní to jako filozofie, což je to poslední, čím bych chtěl argumentovat, ale mám intenzívní a hodně nepříjemný pocit, že jsme v poslední době svědky tak zásadních, a přitom nekontrolovatelných zásahů do řádu světa, že se to může lehce a nečekaně vymknout z rukou těch, kdo za těmi zásahy stojí. Bez ohledu na to, zda jsou jejich úmysly dobré, nebo zlé. Mám na mysli nejenom svou rodinou Sýrii a Evropu, k níž cítím stejně silné pouto, ale i ostatní země, které je přímo nebo nepřímo ovlivňují a jsou jimi ovlivňovány. Islámský stát a jeho děsivý vzestup v Sýrii

Šťastná rodina v Sýrii padesátých let – zleva prvorodený Michel, nejmladší Mouwaffak, prostřední Maaher, sestra Houda a druhý nejstarší syn Moris rodiče Afeefy a Souleimana Issových. Dnes v rodné zemi zůstává jen Maaher.

a v Iráku, téměř čtrnáct století trvající a neutuchající nenávist mezi sunnity a ší'ity, která je toho všeho skutečnou příčinou, neuvěřitelně velká a nečekaná uprchlická vlna, jež uvrhla Evropu do zmatku a rozkolu...

Dokázal byste poznat, kdo z lidí, kteří se snaží dostat do Evropy, je uprchlík a kdo si chce jen „přilepit“?

To samozřejmě nejde. Ale použijme obyčejný selský rozum – posledních třicet čtyřicet let je nezaměstnanost v Sýrii opravdu velká. Jsou tam davy lidí, kteří už se tam roky potoulají a nenarazí na práci. Takže když Angela Merkelová řekne Bereme všechny Syřany, tak by ti lidé byli na hlavu, kdyby čekali a říkali: „Ne, ne, my do Evropy nepůjdeme, zas tak nic strašného se nám neděje, tak tady ještě párodesitek let počkáme, a když budeme trpěliví, jistě nějakou práci dostaneme.“ Spíš si řeknou: „No co, v táborech mě nakrmí, dají mi postýlku a pak se uvidí, v nejhorším se vrátím.“ Opravdu mi připadá alarmující, že Merkelová svoje kroky nekonzultuje s armádou vysoko připravených a vzdělaných odborníků, poradců a expertů, vždyť jich musí mít kolem sebe tisíce! Někdy začínám věřit tomu, že se skutečně

jedná o konspiraci. V tak špatném stavu jsem.

Nepřipouštěte si to příliš?

Také si to říkám, i rodina mi to připomíná, ale nejsem schopen se od toho odstráhnout. Často se ptám, proč nás stvořitel nevybavil nějakým vypínačem, třeba někde za uchem. Cvak, myšlenky se vypnou a je klid. Ten Syřan ve mně prostě je, přestože tady žiju půl století. Mám to v krvi, krev není voda a Syřan nemůže na Sýrii přestat myslit, když prožívá tak krušné časy.

Pojedete tam ještě někdy?

Rád bych, Jenže jakou Sýrii bych tam násel? Moje rodné město Aleppo je v troskách, město Hasaka ve vnitrozemí, kde jsem strávil podstatnou část svého života, hrál fotbal, chodil do kina na kovbojky a prožíval obyčejné radosti i trápení puberty a dospívání, se dnes nachází v Islámském státě. To je pro mě tak absurdní představa, že je až komická. V tom městě jsem vyrostal uprostřed neuvěřitelné směsice různých etnik a vyznání, byli tam muslimové, křesťané, Kurdistové, Asyřané, Arméni, beduini, Drúzové, Čerkesové. Všichni tam spokojeně žili, ne že jsem to snad tak viděl očima pubertálního snílka. Kdo z nich tam zůstal, nevím,

Moris Issa těsně po příchodu do Prahy, v prvním ročníku režie na FAMU, rok 1963 kde u pražské zoo

FOTO ARCHIV MORISE ISSY (2*)

„KOLIK SYŘANŮ SE BUDÉ SCHOPNO INTEGROVAT DO TAK NEPŘEDSTAVITELNĚ ODLIŠNÉ KULTURY?“

nemusel zpátky do Sýrie, strávil jste osmnáct let na syrské ambasádě jako tlumočník a překladatel. Co jste tam překládal?

Za osmnáct let jsem zažil komunistický režim detailně a velmi zevnitř. Vždyť Sýrie byla sprátelená země, jezdily sem často oficiální návštěvy, tlumočil jsem mnoho-krát Asadovu otci, generálu Háfizu al-Asadovi, prezidentovi Sýrie v letech 1971-2000.

To byl ten diktátor, co si během své vlády vybudoval kult osobnosti symbolizovaný všudypřítomnými obrazy a sochami?

Ano, ale byl to mimořádně inteligentní státník typu Machiavelliho. Jeho účel světil prostředky, někdy to jinak nejdě. Vedl jsem s ním i osobní, velmi přátelské rozhovory. Oni totiž alavité, což je menšina, ze které pocházel, byli stejně jako křesťané tak trochu občané druhé kategorie. Proto jsme si tehdy tak padli do oka.

O čem se s Háfizem al-Asadem bavil prezident Gustáv Husák?

Ten se chudák nikdy moc nedostal ke slovu. Nezapomenu na rok 1982 - je tuhý socialismus, přátelství se Sýrií vzkvétá a na Pražském hradě se schází celý ústřední výbor strany. Já a druhý překladatel Jiří Osvald si rozdělujeme práci tak, že já budu tlumočit al-Asada do češtiny, Jiří naopak Husáka do arabštiny. Jenže Háfiz mluví snad čtyři hodiny nonstop a všichni bez dechu poslouchají jeho detailní rozbor politické situace ve světě. Tam jsem mimochodem poznal Vasila Biňáka

množné že jsou tam jenom ti, co se hlásí k Islámskému státu. A snad ti beduini, ti si žijí svým kočovným životem a o nic jiného než o své ovce a velbloudy se nestarají. Cestou do školy jsem míjel jejich stany a tisíce jim záviděl.

Co tedy bude se Sýrií?

Obávám se, že to, co bylo s Irákiem po invazi Američanů a odstranění Saddáma Husajna. Irák byl jednou z nejbohatších zemí v regionu. Husajn byl nerád, ale dobrě věděl, že jeho země je sopka, nad kterou je třeba držet poklop. Když sundáte poklop, sopka vybuchne. A to se stalo. V Sýrii může proběhnout podobný scénář. V hornatém kraji podél Středozemního moře - ale i v Damasku - žije kolem tří mil-

liónů alavitů, to je odnož sí'itského směru v islámu, z níž pocházejí špičky režimu, včetně současného prezidenta. Pokud by se tam dostali ozbrojení Islámského státu, může se odehrát doslova genocida. **Pojďme změnit téma. Jste Čech, nebo Syřan?**

Ani Čech, ani Syřan. Do úplného Čecha jsem nedozrál a typickým Syřanem jsem vlastně nikdy nebyl. Dnes se cítím jako Evropan, který se snaží v sobě uchovat své syrské kořeny i jakési tiché pouto k víře svých předků.

Absolvoval jste FAMU dětským filmem a měl před sebou slibnou kariéru. V roce 1975 vám ale bez vysvětlení zamítl povolení k pobytu v Československu. Abyste

i Aloise Indru... Nedovedete si představit, jak nízkou měli inteligenci, nejen ve srovnání s al-Asadem.

Jak jste vlastně přišel na to, že chcete být režisérem v zemi, která nemá vlastní kinematografii?

Dodnes nejsem schopen si jasně vybavit okamžik, kdy se ten nápad v mé hlavě zrodil. V celé naší rozvětvené rodině, ani v okruhu našich známých, nebyl nikdo, kdo by měl o film sebemenší zájem. To nevysvětlitelné vzplanutí se dostavilo s koncem dětství a nastupem puberty. Tehdy jsem ztratil zájem o běhání za fotbalovým míčem, začal psát verše a chodit do kina. Ve třinácti z toho už byla droga a někdy mezi čtrnáctým a patnáctým rokem jsem byl rozhodnutý, že budu filmovým režisérem. V tom malém městě uprostřed stepí, daleko od center skutečné kultury, jsem měl štěstí, že moji učitelé byli většinou levicoví intelektuálové, které k nám střídající se vojenské režimy posílaly „do exilu“, aby nemohli ovlivňovat dění ve zbytku země. Právě oni mě přivedli k literatuře, a to už byl jenom krůček k tomu, instalovat v hlavě kameru a začít točit - co povídka nebo román, to film.

V Sýrii musí být krásné světlo...

A kytky a barvy. Ale i ta drsná Sýrie, skalnatá a vyprahlá, má kouzlo. Ve zdánlivě pusté stepi se dějí nádherné věci. Jsem si jistý, že právě v podobné krajině potkal Exupéry svého Malého prince, což je snad vůbec nejkrásnější literární postava. Dům, kde jsem vyrůstal, byl u nekonečné roviny, která za francouzské vojenské přítomnosti v Sýrii mezi dvěma světovými válkami sloužila jako letiště. Když jsem vylezl z domu, otevřel se přede mnou nekonečný obzor a v létě se na jeho pozadí objevovala fata morgána - moře, jezera, oázy... Krásá, která se nedá popsat.

Co je ve vás syrského?

Jak slyšíte: ten patos, samozřejmě. U Syřanů má mnoho podob, ta moje je poetická - až sentimentální. A obdiv k ženám. Nejspíš je daný tím, že jsem vyrůstal ve společnosti, kde ve své čisté podobě chyběl. A protože jsem intuitivně odmítal převládající přezírávý pohled na ženy, vystřoval jsem si na ně pohled úplně opačný. Na rozdíl od většiny svých soukmenovců si myslím, že jsou v podstatě hodnotnější než muži. Jsem si jistý, že kdyby ženy v Sýrii měly šanci rozvíjet svou inteligenci a osobnost - jako moje sestra -, byla by Sýrie pořád „dobrým místem k žití“.

Sýrské město Palmýra, jedno z nejdůležitějších kulturních center antického světa a památka UNESCO, mizí po útocích IS z mapy světa. Vlevo 2000 let starý Vítězný oblouk zničen letos 5. října.